

Bertha Zoltán

„Ülj ide, gyűlj ide, népem”

Dsida-motívumok körül

In honorem Lisztóczy László

A trianoni szétszaggatott ország szellemi képviselőjében riadóztat így és kiáltja világgá nemzeti fájdalmát és a mégis eltiporhatatlan közösségi megmaradáságot Dsida Jenő: „Ülj ide, gyűlj ide, népem / s hallgasd, amint énekelek, (...) ó, népem, árva népem!” Az összes magyart, egész szétszórt és szétszóródott népét szólítja, hívja az erdélyi költő, s nemcsak a Kárpát-haza minden egyes ősi tájáról, a Tisza, a Duna partjaitól a székelyföldi sziklás bércek, a felvidéki hegyek és a bácskai szőlőskertek vidékéig, hanem a nagyvilág akármelyik szegletéből is, Afrikától Ázsiáig és Párizstól Amerikáig. A fátumos szétdaraboltság szörnyű kínjával, tépett idegrendszerrel és jajgató, bajkiáltó, de a személyes és kollektív megmaradás ragaszkodó akarátát soha fel nem adó szenvedéllyel. Az integer magyarság örök ideálját demonstrálva. Grandiózus jeremiád-poémájában végzet- és üdvösségtudatos, passziós, missziói, eszkatológiai távlatú és intonációjú zsoltáros közös éneklésre buzdít, keservesen és égig szállva zúgó, dörgő dalolásra biztat – az összetartozás fenséges reményével és a feloldozó megváltásváradalom szent elszántságával és küldetésével.

A *Psalmus Hungaricus* ez az apostoli hitvallásossággal fölzengő nevezetes ódai magyar zsoltár, a himnikus fohászában és imádságos könyörgésében felülmúlhatatlan, a nemzeti hovatarozás vallomástévő hűségét és a mennyei Jeruzsálem eljövételének ódon-biblikus örökérvényűségét fortissimóiban deklaráló polifón feltámadás-költemény, amely csak Kölcsey *Himnuszához* és Vörösmarty *Szózatához* mérhető. A tragikus kétségbeesés és a heroikus sorsvállalás költői drámája ez; ahogyan Lisztóczy László fejtegeti: „Dsida Jenő magyarságtudata, nemzetfélése ebben a Kecskeméti Vég Mihály és Kodály Zoltán nevét idéző, fel-feljajduló zsoltárban nyilatkozik meg a legleplezetlenebbül és a legszenvedélyesebben. Ez az ízig-vérig európeér, nyolc nemzet nyelvén beszélő, Dante terzináért, Goethe lelkéért, Párizs tüzéért, Velence csillogásáért, Firenze képeiért, holland virágokért rajongó, pásztori tájakra menekülő, szemérmes, szelíd hangú költő, amikor – Pomogáts Béla szavaival – elviselhetlenné fokozódtak az erdélyi magyarság szenvedései, nem tudta többé magába fojtani fájdalomszülte, szeretetdiktálta indulatait, elemi erővel tört föl belőle a felelősség, a szolidaritás hangja szétszórt, üldözött, megalázott népe iránt. Minden lehetséges – közvetlenül ki nem mon-

dott – ellenérvet megcáfolva és elvetve, korántsem megrendültség nélkül, de képtelen elszántsággal vállalja a döntésével együtt járó aránytévesztés, értékvesztés kikerülhetetlen kockázatát is: 'Lehetsz-e bölcs, lehetsz-e költő, / mikor anyád sikolt?!' Az élet, a megmaradás joga, a természeti jog előbbre való minden más vívmánynál és adománynál, a bölcsészet és a költészet ajándékainál is. A gyermeket a szeretet és a hűség eltéphetetlen kötelékei s kötelességei fűzik édesanyjához." E huszadik századi nagy *Szózat-* vagy *Himnusz-*variációnak is tekinthető szimfonikus Dsida-opus tehát elementárisan megrázó, rapszodiásan katartikus „vád- és védirat”, „minden elemében magával ragadó, gyújtó hatású kompozíció, s mint ilyen, különleges tüneményként ragyog a magyar líra csillagtérképén” (amint az Ködöböcz Gábor is leszögezi).

S ez az öntépő keserűségből és szörnyű gondtapasztalásokból fakadó, mondhatni önélveboncoló poéma – a viviszekció minden kínját vívódva megszenvedő konfesszió – a legvégső erkölcsi és létkérdésekre is élesen rávilágít. „Sok tévelygés és sok kanyar / után jutottam el ide: / ha bűnös is, magyar / s ha tolvaj is, magyar / s ha gyilkos is, magyar, / itt nincsen alku, nincsen semmi 'de'.” Végletes a megfogalmazás, mert maga a dilemma is az. Széchenyitől ered a gondolat: „Olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni.” A nemzetelhalál pusztító veszélye, fenyegetése, félelme szüli az erkölcsi normát felülíró létérdekű kényszerűséget. A megmaradás feltétlenségének igazolhatóságát. Egzisztencia és moralitás kettősségének paradox feloldását. Merthogy eredendően, formállogikailag valóban egymást kizáró szemléleti irányként fogható fel a nemzeti azonosság feltétlen etikai értékekre való helyezése, abszolút morális eszményekhez való igazítása, az erkölcsi szempontok és kategóriák értelemadó prioritásának állítása az egyik oldalon, s a másikon viszont a morális szükségképpeniséget (a kantiánus, kötelességtudatos kategorikus imperatívuszokat és minőségi átvalósulásokat) is megelőző ontológiai aspektus elsődlegességének: a végső létveszélyben a mindenekfeletti megmaradásparancsnak az abszolutizálása. Tamási Áron szállóigéje szerint – aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” – a specifikus nemzeti érték éppen az egyetemes, örök humanitás igazságaival töltekezve nyerheti el jelentését és jelentőségét; az ethnosz csakis az éthosz által valósulhat önmagává, önnön legjobb lehetőségei révén. Önmarcangoló, bajlátó és bajvívó zsoltárában Dsida Jenő ellenben az elpusztulás katasztrófájának elhárítása érdekében, az etikai megfontolások fölé emelkedő pusztító létfolytonosság elsőbbsége mellett hirdeti problematikus, de a helyzetet tekintve szintén meggyőzően törvényszerű ontológiai érvét. Mármost eldönthető-e az eldönthetetlen? Lehet-e ezek után tisztán racionális erkölcsstani vagy lételméleti igazságot tenni? Maga a probléma azért keletkezett, mert egy nép sorsa vált problematikusá. (A „huszadik század egyik legnagyobb, legösszetettebb, sokféleképpen értelmezhető,

de mindenképpen lenyűgöző magyarságoémája (...) könyörtelen logikával bizonyítja, hogy kisebbségben nem lehetséges teljes életet élni, viszont élni mégis kell” – Markó Béla szerint is.) Így azután a probléma és a létezés gond érzékelésével és hordozásával együtt kereshetjük a célravezető utakat lét és morál – ontológiai és etikai nemzettudat – önértékeinek az egyeztetéséhez és együttes megtartásához. Mégpedig azzal az alázattal, amely egyszerre viseli magán a pária- vagy lator-sorsot, de a krisztusi büntelen bűnhődést, a bűnt magára vállaló és elhordozó kínzatást is; tudatában a bűnnek, nem tagadva azt el, őszintén és becsületesen elismerve, sőt kényszerűen (mert eredendő adottságként kiiktathatatlanul) azonosulva vele (noha csupán ab ovo antropológiai és nem értékelméleti, axiológiai értelemben), s így áhítózva mégis a megtisztulást. Az emberi tökéletlenség evidenciáját gög és hübrisz nélkül belátva; egyszersmind az elkerülhetetlen gyarlóság és esendőség létesélyét sem vonva kétségbe. („Gyülőletes, ki ünneplő ruháját / s virágos lelkét fitogtatva henceg, – / mi elesettek, páriák vagyunk, / testvérek a nyomorban és a bűnben, / sápadtak, torzak, bélyeges fegyencek.”) Krisztológiai értelemben az emberség legalsó pokoli fokait is megjárva ahhoz, hogy a megtérő végül felemelkedhessék, életre érdemessé lényegülhessen, nemesedhessen át. Hogy akit „vernek ezer éve”, élethez, levegőhöz juthasson. Ráadásul az önvédelem szintén kérdéses módjaival, eszközeivel. Hiszen ugyancsak emésztő dilemma, hogy a jogosan harcias védekezés összeegyeztethető-e az erőszaknélküliség krisztusi tanításával: „Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd. / Ezért nem is hányódom már magamban, / vallom, hogy igazam nincs / és mégis igazam van”. Gyötrelmes kettős igazság sajog itt tehát (e sajátos magyar „veritas duplex”), amelynek a feltétlen ellenállást és életmentést, a harcos, hadakozó önvédelmet hirdető része (a poétikus és retorikus formából sem kiiktatható-kitagadható értelme) sem idegen egyáltalán a magyar sorsirodalomtól és sorsgondolkodástól, Zrínyitől („Fegyvert s vitézt éneklek”) Petőfiig („Fényesebb a láncnál a kard”), vagy Adyig, aki pedig *Vallomás a patriotizmusról* című cikkében nyilvánítja ki határozottan, hogy végső veszedelemkor a nemzet hibáit félretolná „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármi áron meg kell védeni”. De idézhetjük a jeles debreceni poéta, Kiss Tamás szíven ütő míves-rapszódias sorait is: „Látlak honom, te hontalan, / te gyermekednek mostoha, / ki jót adtál mindenkinek, csak a magyarnak nem, soha. / Kiért ám mégis élni kell, / irántad szívet szítani... / Adj fegyvert kezembe s mondd meg, / miként kell meghódítani” (*Kunsági elégia*). Vagy Czine Mihályt, Szabó Pálról szólva: „Fegyverrel, ravaszsgal, munkával: de megmaradni. Ahogy lehet.” És Ratkó József szarkasztikus keserűségét: „Ma azt gondoltam, kellene / fegyver nekünk is, szelídeknek. / Fegyvereket ölnék veled, / hisz akik nem ölnek, megöletnek” (*Fegyvertelenül*).

És Csoóri Sándort: „Ölelni másutt is ölelhetsz, / de ölni csak itt maradt jogod” (*Idegszálaival a szél*).

Dsida Jenő nemzetvédő és magyarságmentő szellemiségéről, keresztény lelkületének legmélyebb, legősibb és legtitikosabb rejtelméről Lisztóczy László kivételes érzékenységgel és részletességgel értekezett számtalan tanulmányában – és a „poeta angelicus”-ról szóló legfőbb monografikus köteteiben (*Vonások Dsida Jenő portréjához*, 2005; *Emlékezések városában*, 2007; *A költő feltámadása*, 2008; *Világító szív*, 2018; *Ég és föld közt lebegő örök gyermek*, 2020). Korszakos jellegű és jelentőségű filológiai feltáró munkálatai mind azt igazolják és erősítik, hogy a „szépség-hívő”, „vers vitéze”, „rímek mestere” (ahogyan Tompa László nevezte), a „Széphangú” (ahogyan pedig Weöres Sándor aposztrofálta őt) költő Dsida valóban irodalmunk egyik legnagyobbja volt és marad – poeta doctus, varázslatos formaművész, „klaszszikus strófaszerkezetek játszi könnyedségű megszólaltatója”, aki „szakrális alázattal és áhítattal” közelített a magyar nyelvhez és költészethez, s aki egyszersmind megtettesítette mindazokat „az értékeket, amelyeket az anyaországtól elszakított országrész magyarsága adhatott számunkra” (amint azt Lisztóczy László lényegkifejezőn megfogalmazza róla). De azt ugyancsak mintha a tündéri szavú, anyagi poéta transzcendentális bűvöletességű és igazságtartalmú ösztönzésére is tette volna, hogy a „gyülj ide, népem” igézetes felhívásának eleget téve válogatta és szerkesztette össze verses gyűjteményeinek azt a lenyűgöző panoramikus sorozatát, amely mintegy az erdélyi magyar költészet kincsesházának legmonumentálisabb tárlata. A huszadik századi transzilván líra gyöngyszemeiből – az ismertebb alkotók remekeiből és a már sajnálatos feledésbe merülő kiválóságok műveiből – tematikus elrendezésben nyújtotta át azt a hatalmas, úgyszólván kolosszális szövegegyüttest, amely híven reprezentálja az egész feltérképezett erdélyi sorsköltészet teljes színképét. *Hangszer az Isten kezében* (2017) című emlékező (nem mellesleg további fontos Dsida-tanulmányokat is tartalmazó – hasonlóan *Ötperces esszék és tanulmányok – A magyar irodalom- és művelődéstörténet köréből* (2019) című könyvéhez), önvallomásos esszékötetében ezt írja róla Lisztóczy László: „Elnyerte az olvasók tetszését az antológiák szerves és egységes logikai rendbe szervezett kompozíciója. A verseket az érintett téma valamennyi aspektusát, változatát és árnyalatát fölvonultató ciklusokba csoportosítottam úgy, hogy azok külön-külön, önmagukban is viszonylag zárt kört alkossanak. Így az alkotások nemcsak önértékükkel, autonóm világukkal, hanem a struktúra egészében elfoglalt helyükkel és szerepükkel is hangsúlyt kaptak. A ciklusok felépítése és egymásba fonódó rendje is szellemi izgalmat rejtett és üzeneteket közvetített.” „Igen meleg fogadtatásra talált mindkét hazában és azok határain túl is. Bölöni Domokos elbeszéléséből tudom, hogy az ausztráliai magyarok műsort állítottak össze belőle, és előadásuk olyan sikert aratott, hogy meg kellett ismételnük.” Hiszen olyan átfogó, összefog-

láló, tüneményes chrestomathiák ezek az antológiák csakugyan, amelyek különleges, egyedülálló szélességében és mélységében mutatják föl és demonstrálják az egységes magyar kultúra részeként is sajátos erdélyi magyar líra végtelenül gazdag vonulatait és teljesítményeit. A nemzeti-keresztény őshagyományokhoz ragaszkodó hitvallásos költőiség megrázó, megrendítő igazságbeszéddel telítődik bennük: a pompázatos nyelvi sokszínűség, a hangnemek, stílusformák variációbősége és minőségragyogása magával ragadva közvetíti a kisebbségi nyomorúság modern egzisztenciális léthelyzeteinek minden feltárulkozó vetületét és árnyalatát is. Igaz és hű sorstükréként a nemzeti közösség örökös létküzdelmének. Istenes, vallásos, hazafias, szülőföldi ihletésű költeményeket, szerelmes verseket, s az emberélet fordulóihhoz kötődő, az idő-, a mulandóság- és a természetszemlélet számtalan csodálatos lírai változatát helyezi elének ez az impozáns (és méltán rendkívüli népszerűségnek örvendő, így egyes darabjaiban több kiadást is megért) könyvsorozat, a kötetek megjelenési sorrendjében: *Isten kezében*, 1992; *Hazahív a hűség*, 1993; *Arany és kék szavakkal*, 1995; *A megmérő idő*, 1996; *Versekben tündöklő Erdély I–II* (Szentimrei Jenő válogatását kibővítve), 1996; *Hegyek, fák, füvek*, 1998. Az *Isten kezében* előszavában írja a nagyszerű feltáró munkát elvégző kutató, szerkesztő Lisztóczy László: „A versgyűjteményt mindenki kézbe veheti tehát, aki fogékony a szépség és a humánus iránt: segíteni fogja őt az értelemkeresésben, lelki vigaszt nyújt számára înséges időkben, s talán megtanítja elviselni azt is, amit pusztán a ráció erejével olykor elviselhetetlennek érez.” És valóban, a kisebbségi magyarság számára is a transzcendens fogódzók megtalálása az elsődleges létszükséglet: hiszen egyedüli megváltó és megszabadító erőforrásként a Fennvalóhoz fohászkodva remélhetik e nemzet legjobbjai, hogy eredendő történelmi közösségük fennmaradhat a legsúlyosabb időkben is. Spirituális és érzékfölötti reménység táplálja a megmaradás vágyát, ösztönét, akaratát. A Kárpát-medencei keresztény magyar létfolytonosság autentikus bizodalma hangolja ezt az évszázadokon keresztül érvényesen végigáramló művészi sorskifejezést. A személyes és kollektív lelkiismeret esztétikailag is teljes értékű, expresszív megjelenésformáit. Az univerzalitásukban borzongató jelentéstávlátokat, a felrázó mélység- és magasságperspektívákat, az emberi és emberfölötti szférákat átívelő megszólalásmódok rengetegét. Olyan dimenziókat, amelyek mindegyre a legvégső, legegységesebb kultúrantropológiai és létfilozófiai kérdésekre nyitnak rá. Hogy a magyarság mindenkori létküzdelmé elválaszthatatlan a szakrális eszmélkedéstől, önismerettől és önértelmezéstől: a hit rendre a létezését erősítette, az evilági létezés pedig az őseredeti, őslényi hitet tartotta meg. A legkülönfélébb regisztereken fölhangzó religiózus vallomástételek a hitvalló és hálaadó imádság, az áldáskérő fohász, a könnyörgő lamentáció, a zsoldáros-zsoldosmász ének, a litániás segélykérés, az archaikus, mitológikus-folklorisztikus és a keresztény hitvilág szinkretikus mindenséglátomásaiban összegződő műfajok bá-

mulatos színgazdagságát teremtik meg. A tradicionális poétikai alakzatok a siratótól a balladáig és a liturgikus népénektől a szubjektív konfesszióig és a végtelenségig tovább: káprázatos foglalatai a magyar egységtudat önkijelentő dallam-univerzumának; annak, ahogyan a magyarság a krisztianizmussal és annak forrásaival ősidők óta egzisztenciálisan és kulturálisan is eltéphetetlenül azonosult. Erdélyi János szavával: „nemzetiségünk valaha mélyen egybe volt forrva a vallással”; Szerb Antal szerint: „kereszténynek lenni és magyarnak lenni csaknem ezer éven át teljesen egyet jelentett”; Czine Mihály megfogalmazásában: „kereszténység és magyarság – a katolikusok kereszténynek, a protestánsok kereszténynek mondják magukat – már több mint ezer esztendeje szinte teljesen egyet jelent”. De egybecseng mindezzel klasszikus költőink tanúságtétele is; Juhász Gyulát idézve: „Istenért, hazáért éltünk ezer évet, / Miatyánk, ne hagyd el árva magyar néped, / Örök életével hadd dicsérjed téged!” De a mai kultúratudományi kutatások is csak megerősíthetik identitás és vallás ilyen lényegű lét- és közösségszilárdító törvényszerűségét: „Bizonyos persze, hogy az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei – a szamaritánusoktól a baszkokig – egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze” (állítja napjainkban a kollektív kulturális emlékezet társadalomtörténeti fenomenológiájáról értekező Jan Assmann is). Hiszen szakadatlan a kényszerű szembenézés lét vagy nemlét, túlélés vagy nemzethalál, elnyomatás vagy függetlenség, alávetettség vagy szuverén önrendelkezés, szolgaság vagy autonómia, menekülés vagy otthonmaradás, demográfiai, etnikai, öntudati zsugorodás vagy szellemi felemelkedés egzisztenciális ellentéteivel, apóriáival, paradoxonaival. S az elháríthatatlanul bekövetkező krízisélmények reflexiója pedig természetesen mint utolsó mentsvárhoz, menedékhez, segítségforráshoz fordul a mindenható Teremtőhöz, a gondviselő és megtartó abszolútumhoz – amikor más remény, földi kapaszkodó már végképpen és nyilvánvalóan semmi egyéb nem mutatkozik. S ha Dsida felmagasztosító zengzetességgel harsonázza, hogy: „Epévé változzék a víz, mit lenyelek, / ha téged elfelejtetek! / Nyelvemen izzó vasszeget / üssenek át, / mikor nem téged emleget! / Húnyjon ki két szemem világa, / mikor nem rád tekint, / népem, te szent, te kárhozott, te drága!” – akkor nemkülönben áhítatosan rajongó hitvallás visszhangzik a mai költő, az ötvenhatos Makkai Ádám amerikai emigrációs himnikus verséből is, amikor *Magyarország nevére* címmel ezt hirdeti: „Neved Arkangyali Rendek, / ragyogóra aranyozzák – / neved édes, neved áldott, gyönyörű szép Magyarország (...) Neved elszánt, neved érces, / neved Isten maga írta, / – tizenötször millió szív veri – / nem sárga papírra. (...) Neved elszáll csoda-szárnyon, / fiait meglepi sorra: / kiragyogsz a nagyvilágban / a határt is letiporva!”

A magyar fájdalom emblemikus költeménye mellett a krisztusi kínszenvedéssel való azonosulás – mintegy az evangélium átvalósulás, artistikus „metanoia” – kiemelkedő alkotása egy másik Dsida-remek, a *Nagycsütörtök*. A küldetéses krisztusi áldozat, önfeláldozás természet- és történelemfeletti misztériumának sugallatos és sorshangulatos kivetítése ez, a drámai „sorsértelmezés példázata”, „azonosulás az Olajfák hegyén imádkozó és verejtékező Krisztussal” – taglalja Lisztóczy László is. Mindezt a hétköznapi világába helyezve és mágikusan sugárzó művészettel megörökítve. Az „elhagyatottsággal, az üldözöttséggel, a halállal szembenező, tragikus messianizmus létállapota” bontakozik ki előttünk – s ez „köti össze Jézus életének végzetes pillanatait az erdélyi kisebbségi lét hétköznapijaival, tökéletes egységet teremtve a külső események és a lélek rezdülései között”. „A vers magával ragadó atmoszférája a személyes élmény és a mítosz, a konkrét és a szerepként átélt helyzet bravúros összhangjából származik. Elválaszthatatlanul összefonódnak benne az utazás és a bibliai történet eseményei, a költő észrevétlen természetességgel szökken át újra és újra a székelykocsárdi váróteremből az Olajfák hegyére. A kis falusi állomás és a Getszemáni kert azonosítása a próza nyelvén abszurdnak, paradoxnak tűnik: a művészi alakítás, az érzéki megjelenítés teljessége harmóniát teremt közöttük, az evidencia fokán társítja a köznapit és a fenségest. A színhely invenciózus kiválasztása, az események szemléletes sorrendje, az élményfolyamat lélektanilag is pontos rajza totális jelentésűvé és érvényűvé avatja a lírai transzpozíciót, disszonancia nélkül építi föl az esztétikai látszatvalóság, a víziók és hallucinációk mágikus birodalmát.” „Illúziótlan és könnytelen szembenézés ez a vers az ember végzetével: életünk egyetlen, sűrű tartó nagycsütörtök este, amelynek mítoszi fényt sugárzó méltósága és heroizmusa tragikumából sarjad.”

A passiótudatos történelmi, kulturális, vallási toposzok összegzéseként értelmezhető ez a keresztény, krisztológiai sorsazonosítás, amely tehát ebben a Dsida Jenőtől eredő költői *Nagycsütörtök*-motívumban sűrűsödik össze – a székelykocsárdi váróteremmel együtt, amely a szakrálishoz a profán szenvedéstörténet erdélyi képletét kapcsolja hozzá. A szorongó várakozás és a Getszemán-kerti gyötrelem egybeforrasztása pedig számtalan újabb parafrázis alapjául szolgál – Kányáditól (*Éjjél utáni nyelv*) Ferencz Imréig (*Az új esztendő érkezése*), Egyed Pétertől (*Egyszer csak elszállok. Valahol egy pályaudvaron*) a korondi Ambrus Lajosig (*Nagycsütörtökre*). A nagyváradi Lipcsei Márta például egész vers- és szonettciklusokban, szonettkoszorúban fogja össze Dsida-inspirációit; „ugrásra készen, míg a hegy rád szakad / s az ólomidő mint a rossz gumi rád ragad (...) esténként nyirkos tüzek fullasztó / füstjénél körülvesz a jaj” (*Országos felhőszakadás*). A gyergyói (eredetileg szatmári) Gál Éva Emese ugyancsak a közösségéért is virrasztó, sorsvállaló költői létforma megoszthatatlan kínjait asz-

szociálja *Dsida* című versében: „Nincs kegyelem! Már fölkúsztak az árnyak / az égboltot teremtő homlokon. (...) Már hóhér minden pillanat. Az óra / pengéjét a számlapon körbehordja, / és üti büszkén: elvégeztetett.” Szilágyi Domokosnál „s itt s most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk a hajnali csatlakozásig” (*Ez a nyár*); Páll Lajosnál (*Parafrázis*): „nem döbönt meg jobban Dsida sem Kocsárdon, / mert valójában elaludt az Isten”; Molnos Lajosnál (*Egy Dsida-versre*) már a kín színhelye is tovaúszik a semmibe: „a kocsárdi állomás elutazott / az Isten véle utazott” (másik verzióban: „Jézuskrisztus elutazott”). *Nagycsütörtökön* című kilencvenes évekbeli versében Kányádi Sándor ugyanezt a fojtogató levegőt – az elidegenedés immár posztkoloniális hangulatát és dezillúzióját – a lamentáció és az ironia különös keveredésével érzékelteti: „nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak / a vacsorát már ki-ki a maga nem föltétlenül / családi körében költi el nagycsütörtökön / már kora délután meglép aki csak teheti / nincs idegünk már a közös szorongáshoz / a közös de a külön-különi megszégyenítéshez (...) no szia majd húsvét után / locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai / rohanó világban / divatjamúlt a folklór / a föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli” (mint ahogy a megváltásmű kegyelmi misztériuma már Hervay Gizellánál is kiesett az átlényegülésre képtelen profán időrendből: „mindig pénteken ért véget a hét, / mindig pénteken, / és utána hétfő lett / megint” – *Zuhanások*). A posztmodern nyelvjáték kereteiben azután még inkább előtérbe kerülnek a travesztiák új modelljei, köztük a sokértelmű groteszk persziflázok. Szócs Géza verse, *Az albatrosz átszáll Kocsárdon* így hangzik: „Egykoron én is szálltam át Kocsárdon, / Kocsárdon én is szálltam át. // Albatrosz voltam, súlyos csomagjaimmal. / Kocsárdon én is szálltam egykor át. // Disznóbőr kofferjeimben fehér szárnyak lapultak / s egy óriási, sós viharkabát.” S a karikírozó eltorzítások, a banalizáló-komikus nyelvi gesztusok, gegek, a szellemes(kező) defiguráció összehatása annyira virulenssé válik, hogy így nemcsak a „megszentelt” szövegtradíció, illetve a „megszentelő” értelmezéshagyomány összjátéka domborodik ki (Wolfgang Iser szerint is a posztmodern intertextualitás, a sziporkázó stílus- és szövegjáték „maga sem marad érintetlen mindattól, amit játékba hozott”), hanem már a jelen idő sivár kisszerűsége is az ellenpontoszó ironia céltáblájává válik: a fenségest lerángató, a megrendítőt deheroizáló, a mítoszt bagatellizáló eljárás önmaga pozícióját sem kímélheti. Orbán János Dénestől idézhetjük: „Kocsárdon át az út bizonytalan, / esélyem van, hogy nagycsütörtököt / mond a Trabant, s míg jó a szerelő, / koszos motelben lehet rostokolnom. / Napokig késhet nem várt érkezésem, / s a füledt hallban nem néz senki rám, / s szorongás fog el, szörnyű félelem, / ha kimerül rádiómban az elem” (*Verecke híres útján, át Kocsárdon*). Vagy Fekete Vincétől: „Nem volt csatlakozás. Késést / jelentettek be, és a hullatag / setétben üldögéltem a / razboieni-i váróteremben (...) Körülnéztem. / Röhögni lett volna

jó, / ordítani (...) Ott aludtak körülöttem: / P. aludt, J. aludt, / J. aludt, M. aludt, // butykos aludt, mind / aludtak. // Kövér galuskák gurguláztak / le-föl torkomon” (*Csütörtök*). Kinde Annamária víziójában az „átszálló állomáson” „Kalapos polgár billeg, / Feje asztalra koppan. Vonat érkezik, indul (...) Pohár a két kezében. / Löttyedt sör a pohárban”, a Király Zoltánéban „Tetvek. Kint is, rajtad is”; „lassan elég rözboieniből / ott ül Dsida, a tatárok, / törökök, labancok és oláhok // poén: magyar menyecskevel / a románszínű padokon”; Farkas Wellmann Endrénél „az égy hosszú test / vonagló gyászszekér”, Farkas Wellmann Évánál a Nagycsütörtök „húsvéti héten: szerda”. S természetesen említhetjük még az egyetemes magyar költészet minden más szférájában is rendkívül elterjedt motívumnak néhány további változatát: Mezey Katalin versében mintha a „húsvétalanság” („húsvétalanság a magyarság” – emlékezhetünk Adyra) reminiszenciái gyűrűznének tovább („Nagycsütörtök, nagypéntek, / arcomig érő bánat, / szabadságom tört virága, / van-e húsvét utánad?” – *Nagycsütörtök, nagypéntek*); Dobozi Eszternél *Nagycsütörtök, megint, s* „Betlehem éjjelén / nagycsütörtök kínja áthévül, / s ugyanegy – hogy tudod! – a pénteké” (*Jászol és kereszt*); Kelemen Erzsébetnél: „a félelem / egyre nő / a vér / csöppen / kopog / a rettenet” (*Getszemáni magány*); Nagy Zsukánál szintén hasonlóképpen zsong és fokozódik ez a Dsidától ihletődő gyötrelme és kilátástalanság-élmény („Nem lesz csatlakozás. Több évtizednyi késést jeleztek” – *szerlemcsütörtökdozszerda*); Lajtós Nóránál pedig egészen aktuális jelentés-vonatkozásokkal bővül a helyzetkép: „Az utolsó vacsorát ma egyedül / költöm el, tanítványaim is otthonukba / vonulnak vissza (...) A gecsemáné kertben egymástól két / méterre jelennek meg, szájukon derekukról / lekötött kendőjükkal. (...) Atyám webkamera / nélkül is jól lát engem, s hagyja, hogy / beteljesedjen majd a törvény” (*Nagycsütörtök 2020*).

Mindezekből az idézetekből is ékesen kitetszik tehát: a bennük megjelenő ismert és örökérvényű történelmi sorsképzetek manapság, a fiatalabb költőknél sem kopnak el, hanem mindig új és új színezettel élénkülnek meg. Antológiaremekeiben (legújabbban: *Pannónia dicsérete*, 2019) Lisztóczy László pedig olyannyira figyelmesen és teljes körűen becsüli és értékeli költészetünk egészének ilyen típusú motívumgyűrűzésekkel is zajló alakulásfolyamatait (egyébként ő maga is kitűnő költőként): hogy a műalkotások és azok számbavétele nála igazán lenyűgöző összefonódással teljeseedik; a lírikus és az irodalomtörténész, irodalomtudós égisz ívelő horizontjában. A Dsida-életmű kiemelkedő ismerőjeként, kutatójaként, népszerűsítőjeként (aki még a Dsida Jenőt tisztelő emlék- és hommage-verseket is gondosan mind áttekintette) pedig szintén elévülhetetlen szolgálattal emeli föl és menti át mindazt az értékbiradalmat, ami kultúránkat és magyarságunkat a jövőben is tisztán segítheti megőrizni.

Bencze Mihály

Aprócska rész vagyok

Aprócska rész vagyok, nem érthetem az egészet,
Ha majd egyszer megértem, megölel az enyészet.
Múltam kútját merem, és öntözöm a láthatárt,
Ott a végtelenben bimbó fakad, kristálycsillárt
Fest az égre, hadd illatozzanak a csillagok,
S ki elhervad, múltja kutam mélyéből felragyog.

Aprócskát dobbanó szívemben lepkeszárny csapkod,
Pupillám összehúzza a fényt, talán álmodok.
Millió szitakötő újra szövi a teret,
Az idő mintát varr rá, vagy talán a képzelet.
Ígéző minták, elszállnak velük az angyalok,
S ahogy merem a vizet, egyre boldogabb vagyok.

Az én szavam is csak egy folt

Nem is fontos mire vágysz, fontosabb, hogy mit érzel,
Kavarog a zabolátlan szélben, amíg vérzel.
Addig szédülj, amíg az idő és a tér pörget,
Hol a mélyben, hol az égben, megfogod a szörnyet.

Akkor spontán lesz a léted, és határozatlan,
Pedig csak az út változik, a cél változatlan.
A mindenség mindent beszó, kattog a varrógép,
Évezredes szötteésébe, csak egy szál vagyok, épp

Ki belát a gép mély titkaiba, és megpróbál
Zsebet vágni, dolgok pillája rebbenve lóbál.
Zseben át kihúzom önmagam, mindenség leszek,
Visszagyömösölöm a szörnyet, talán vétkezek.

Századok rostjai közt, kopik szabadságharcom,
Az én szavam is csak egy folt, az égi hajnalon.
Rongyolódok, a mindennapom rojtjai lógnak,
Isten csendben bogozza, majd visszaad a sorsnak.